Katja Dolinar, Tina Glavič, Saša Zupanc

PRIČETI ŽIVLJENJE S STATUSOM BEGUNCA V SLOVENIJI

UVOD

Pričujoči tekst je nastal na podlagi raziskav, ki smo ju opravile študentke v okviru vaj iz antropologije migracij na oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo filozofske fakultete v Ljubljani. Prva (Glavič *et al.* 2004) je pregled integracijske politike v Sloveniji in nekakšen poskus sinteze zakonskih določil, ki zadevajo smernice in cilje integracijske politike ter oblike in obseg pomoči vladnih institucij in nevladnih organizacij osebam s statusom begunca. Begunec je oseba, ki ji je v Sloveniji priznan status azila po ženevski konvenciji ali azil iz humanitarnih razlogov ter uživa pravice, ki so povezane s tem statusom.

Druga raziskava (Dolinar *et al.* 2004), ki je ponudila temeljna izhodišča za pričujoči članek, zajema izkušnje beguncev med bivanjem v Sloveniji. Poudarek je na izkušnjah urejanja njihovega življenja po pridobitvi statusa begunca.

Integracijska politika ali politika vključevanja priseljencev v večinsko družbo je del imigracijske politike. Britanska antropologinja Barbara Harell-Bond je integracijo označila kot »situacijo, v kateri lahko država sprejema in begunska skupnost sobivata in si delita ista sredstva in vire, tako ekonomske kot tudi družbene, pri čemer se v državi sprejema ne pojavljajo večji konflikti od tistih, ki so že navzoči« (Harell-Bond v Stubbs 1996: 35).

Cilj integracijske politike je torej zagotavljanje enakih socialnih, ekonomskih in civilnih pravic, kar pa v Sloveniji še vedno ni celostno in sistemsko urejeno. Vzroki za to so zlasti izrazito centralistično usmerjena azilska politika, pomanjkanje konstruktivnega dialoga in sodelovanja med pristojnimi državnimi resorji, med vladnim in nevladnim sektorjem, potem nesimetričnost med izvajanjem integracijske pomoči na državni in lokalni ravni in nezadostna finančna pomoč pri izvajanju integracijskih programov. Dodatna ovira so tudi nenehne spremembe na področju imigracijske in integracijske politike (gl. Glavič *et al.* 2004). Uredba o pravicah in dolžnostih beguncev, ki je bila sprejeta aprila 2004, ureja predvsem strukturni vidik integracije. Ta obsega institucionalno ureditev integracije in financiranje integracijskih programov, dostop do trga delovne sile in boj proti diskriminaciji na trgu delovne sile, poleg tega pa še dodatno poklicno usposabljanje, priznavanje izobrazbe oziroma poklicnih kvalifikacij, izobraževanje, nastanitev in podporo države in lokalnih oblasti pri namestitvi in socialno in zdravstveno varstvo (gl. ECRE 2002). Uredba iz leta 2004 prinaša v primerjavi s prejšnjo uredbo (iz leta 1996) o uresničevanju pravic tujcev, ki jim je bil priznan status begunca, nekatere novosti, kot sta osebni integracijski načrt, ki se pripravi v skladu s potrebami, znanji in možnostmi posameznega begunca, in začasno denarno pomoč v prvih šestih mesecih od pridobitve statusa begunca (gl. Uredba ... 2004). To begunce postavlja v nekoliko boljši položaj, vendar se kljub temu soočajo s številnimi problemi na področju nastanitve, pridobivanja dokumentov, zaposlovanja, izobraževanja, jezikovnih tečajev slovenščine in zdravstva.

Temelj pričujočega članka so polstrukturirani intervjuji, ki so jih s šestindvajsetimi begunci (štirimi družinami in sedmimi posamezniki) opravile avtorice druge omenjene raziskave. Med sogovorniki je bilo sedemnajst moških in devet žensk. Otrok do štirinajstega leta je bilo sedem, mladih med petnajstim in štiriindvajsetim letom pa pet. Odraslih med petindvajsetim in štiriintridesetim letom je bilo pet, med petintridesetim

in petdesetim letom osem, en begunec pa je bil star več kot petdeset let. Devet sogovornikov je iz nekdanje Sovjetske zveze, dvanajst iz nekdanje Jugoslavije, trije z Bližnjega vzhoda in dva iz Afrike. Imena sogovornikov so spremenjena. Zaradi narave obravnavane tematike bi lahko bili sogovorniki z razkritjem svojih osebnih podatkov širši javnosti ogroženi.

Naš glavni namen je torej predstaviti nekatere ključne probleme, s katerimi se srečujejo begunci, potem ko so že pridobili begunski status po zakonu o azilu. Z željo, da predstavimo izkušnje in stališča beguncev od trenutka, ko so pridobili status begunca, smo postavile njihove pripovedi v ospredje, medtem ko strokovna literatura, mnenja predstavnikov nevladnih organizacij in pravno-formalna določila rabijo za dodatno ponazoritev njihovih trditev in mnenj. Intervjuji z begunci nastali v času, ko nova uredba o pravicah in dolžnostih še ni bila uradno sprejeta. Kljub temu ob intervjujih navajamo bistvena določila nove uredbe, da predstavimo *trenutno* pravno ureditev integracije pri nas.

NASTANITEV IN PRIDOBIVANJE DOKUMENTOV

Otrokoma je bilo težko. Nista razumela. Sta rekla: »Mama, zakaj smo tu? Zakaj ne živimo kot drugi otroci?« Kaj naj jima rečem? Zato je bilo tako dobro, ko smo se preselili v stanovanje. Imaš svoj dom. (Alina, april 2004.)

Lastno bivališče je za vsakogar življenjskega pomena. Za osebe s statusom begunca, ki so bili prisiljeni zapustiti dom in se podati na pot v neznano, pa je ureditev novega doma v tujem okolju še toliko pomembnejša. »Ne nazadnje je treba skupno fizično bivanje ljudi v stanovanju ali v določenem miljeju, kjer prebivajo, tesno povezati tudi s procesi socializacije in s procesi prenašanja in prevzemanja kulturnih elementov določenega okolja« (Studen 1995: 8, 9).

Problem pridobitve stanovanja kot ključne sestavine življenja družine ali posameznika in kot temeljnega pogoja pri vključevanju v družbo zaznavajo tudi zaposleni v nevladnih organizacijah:

Oni ves čas pričakujejo, kdaj bodo dobili status, in ko dobijo pozitiven odgovor, je še huje. Padejo v neko jamo, ne morejo si najti stanovanja, v Sloveniji je takoj ksenofobija prisotna, to si nimamo kaj prikrivati. Ne dobijo zaposlitve in se vrtijo v začaranem krogu. Nimajo osnovnih sredstev za preživljanje. [...] In potem so tudi begunci nezadovoljni, ker si mislijo: dobimo status, zdaj pa je vsega konec. (Predstavnica Slovenske filantropije in učiteljica na jezikovnem centru Palatin Nina Bradić, 19. 4. 2004.)

Prosilci za azil se morajo ob pridobitvi statusa begunca izseliti iz azilnega doma. Iskanje stanovanja lahko za begunce traja tudi po več mesecev. Eden izmed problemov, s katerim se pri tem soočajo, je, da najemodajalci ne želijo oddati stanovanja tujcem.

Ja, je bil problem. Veliko ljudi noče vzeti družin z otroki, na primer, ali pa vzeti tujcev, na primer. Tudi je bil problem zame takrat, ker nisem znala govoriti slovensko, sedaj kar znam govoriti slovensko, takrat na začetku ne. In potem so slišali, da sem tujka in konec. (Alina, april 2004.)

Poleg tega, da jim skoraj nihče ne želeli oddati stanovanja, je problem tudi finančno breme nastanitve. Glede sredstev za plačevanje najemnine so begunci, dokler nimajo lastnih prihodkov, povsem odvisni od denarne pomoči ministrstva za notranje zadeve. Na podlagi prejšnje ureditve je bila višina denarnega nadomestila za nastanitev odvisna od povprečne neprofitne najemnine (Uredba ... 1996). V letu 2001 je znašala med 17.300 in 28.400 tolarjev (Nacionalni stanovanjski program 2000). Z novo uredbo je višina denarnega nadomestila odvisna od števila družinskih članov in jo določijo v skladu z ustreznim odstotkom osnovnega minimalnega dohodka za največ tri leta od dneva pridobitve statusa begunca (Uredba ... 2004). Avgusta 2004 je zajamčeni osebni dohodek znašal 54.385 tolarjev (Dogovor ... 2004). Denarna pomoč le stežka zadostuje za kritje visokih najemnin in ostalih stanovanjskih stroškov, zato so mnogi izrazili željo, da bi imeli možnost priti do neprofitnih stanovanj, kar pa jim je kot tujcem s stalnim prebivališčem onemogočeno.

Iz pripovedi sogovornikov je razvidno, da se zaradi težav pri iskanju stanovanj številni oprejo na neformalno socialno mrežo. Pomen

teh poudarjajo tudi nekatere NVO, ki beguncem pomagajo pri iskanju stanovanja. Tako so informatorji iz nekdanjih republik Jugoslavije lažje našli stanovanje prek sorodnikov in prijateljev, skoraj vsi pa so poudarili, da bi brez prijateljev, ki so jih spoznali v Sloveniji, veliko dlje iskali stanovanje:

> To so bili problemi. Težko dobiš stanovanje v Ljubljani. Mislim, za slovenske ljudi je lahko. Jaz rabim naslov, moram biti prijavljen. Zato so prijatelji pomagali, so na internetu gledali. [...] Naslov stalnega prebivališča so mi najprej dali prijatelji, da sem lahko naprej urejal vse papirje. (Jul, maj 2004.)

Nastanitev je eno izmed ključnih področji integracije beguncev. S tem problemom se soočijo takoj, ko pridobijo status begunca in si začnejo urejati samostojnejše življenje. To področje je povezano tudi s pravico do zaposlitve in socialnega varstva, zato neurejenost stanovanjske problematike pelje v začaran krog:

> Najprej smo morali dobiti stanovanje in pred tem nismo mogli do potnih listov. Bilo je naporno, da je odločba, debel pok listov, tisto, s čimer ljudem dokazuješ svojo identiteto. Ljudje tega tudi niso poznali. Potem smo lahko šele zaprosili za potne liste, mesec in pol po odločbi, in je trajalo dva, tri tedne, da smo jih dobili. In sedaj, ko jih imamo, lahko šele vlagamo za vse ostalo – delovno dovoljenje, socialno pomoč, otroški dodatek itd. In traja, da pridobiš vse te dokumente. (Tara, april 2004.)

Podobno je doživela Alina:

> Brez stalnega prebivališča nimam potnega lista in ne morem dokazati, da zares tu stanujem. Sedaj, ko imam potni list, lahko grem kam in dokažem, da sem Alina in da imam vizo, dovoljenje za prebivanje. (Alina, april 2004.)

Potni list, na katerega je treba čakati tudi do tri tedne in je drugačen od tistega, ki ga imamo slovenski državljani, begunce neredko postavi v neprijeten položaj, saj uradno osebje ni seznanjeno s tem identifikacijskim dokumentom:

> Imam velik potni list. Samo to nosim s seboj. Bolje bi bilo, če bi imel osebno izkaznico. Veliko je. Desetkrat vprašal. [Odgovor je bil:] »Vi ne dobite osebne izkaznice.« (Hakan, maj 2004.)

SOCIALNA POMOČ

> Od trenutka, ko smo dobili odločbo, pa do trenutka, ko imaš urejene vse dokumente, imaš plačano le stanovanje in stvari za šolo za otroke, drugače pa nič. Ta vmesni čas je vakuum, ko nimaš nič za vsakodnevne stroške. To je res vakuum. (Alina, april 2004.)

Po prejšnji uredbi o uresničevanju pravic tujcev, ki jim je bil priznan status begunca, iz leta 1996 je bil eden največjih problemov ta, da begunci zaradi dolgotrajnih postopkov pridobivanja dokumentov niso mogli uveljavljati pravice do socialne pomoči kar nekaj mesecev. Bistvena novost, ki jo prinaša nova uredba, je začasna denarna pomoč, ki je namenjena beguncem v prvih šestih mesecih po pridobitvi statusa. Begunci so do tovrstne pomoči upravičeni, če so v Slovenji brez vsakršnih dohodkov in premoženja. Višina začasne denarne pomoči pa se določi v višini minimalnega dohodka (Uredba ... 2004). Kljub temu so begunci v tem obdobju v precej nezavidljivem položaju, saj so postopki urejanja dokumentov dolgotrajni. Dokler pa si le teh ne priskrbijo, se ne morejo prijaviti na zavod za zaposlovanje in center za socialno delo.

Denarno pomoč beguncem dajejo tudi nekatere NVO, kar je včasih ponižujoča izkušnja. Alina je dobila občutek, da prosjači, zato ji je postalo nerodno trkati na vrata in prositi za pomoč. Vendar je bila to edina rešitev, saj lastnega dohodka še ni imela:

> Zares bi rada začela delati. Rada bi se osamosvojila. Povsod spraševati in prositi za denar in same prošnje, to je zame že mučno. Beseda »prošnja« je zame že pravo mučenje. (Alina, april 2004.)

INFORMIRANJE IN SOOČANJE Z URADNIKI

Dolgotrajen proces pridobivanja potrebnih dokumentov, ki po navadi traja več mesecev, in obiske uradov so mnogi sogovorniki označili kot neprijetno izkušnjo, ker uradne osebe ne poznajo dokumentov, ki jih dobijo osebe s statusom begunca. Tako se je Jul vprašal:

> Zakaj nimajo informacij o nas? Moraš vse povedat, ves čas moraš razlagat. [...] Papirji za bivanje, potrdila, za službo, naslov. Zdaj imam vse urejeno, ampak res traja. Nekatere moraš čakati dva meseca, za delo. Veliko časa samo za papirje. (Jul, maj 2004.)

Nekateri sogovorniki, ki imajo status begunca že nekaj let, so se zlasti na začetku urejanja dokumentov soočili z velikim pomanjkanjem informacij. Nekatere družine so se na primer pritožile, da niso bile obveščene o možnosti otroškega dodatka. O tej pravici so izvedele po naključju. Tisti, ki imajo stike z nevladnimi organizacijami, iščejo informacije tudi pri njih.

> Sploh na začetku, ko jim je priznan status, so vsi begunci zelo zmedeni. Nobeden jim ne ve natančno povedati, kaj se bo zdaj z njimi dogajalo, kam bodo šli. In tukaj lahko zelo veliko naredi ta prostovoljna mreža ljudi. Če so ti dobro seznanjeni s tem, kaj se dogaja in kako stvari potekajo, lahko na ta način veliko pripomorejo, da so tudi begunci bolj samozavestni« (Predstavnica Fundacije Gea 2000 Vanja Dina Dobovičnik, 21. 4. 2004.)

Na uradih so imeli begunci različne izkušnje z uslužbenci. Za nekatere je bil problem jezik. Uradniki večinoma uporabljajo slovenščino, ki je po besedah informatorjev mnogi na začetku ne razumejo.

> Sedaj kar govorim svojo slovenščino, ker jo tako in tako rabim in moram vaditi. Vprašam včasih tudi še na primer v angleščini, oni pa mi odgovorijo v slovenščini. In jaz jih razumem. [...] Pri nas ni bilo nobenih problemov pri pridobivanju dokumentov. Sem pa slišala za veliko ljudi, da so imeli probleme pri pridobivanju dokumentov in z jezikom na raznih uradih. (Alina, april 2004.)

ZAPOSLOVANJE

Zaposlitev vsakomur zagotavlja stalni prihodek in s tem povezani socialno varnost in ekonomsko neodvisnost. Zaposlitev je za osebe s statusom begunca pomembna tudi zaradi stika z ljudmi, socialne integracije in priložnosti za morebitne pozitivne spremembe v življenju.

> Imam diplomo, svoj poklic, vse. [...] Rada bi to uporabila, da bi imela svojo plačo, svojo službo, da bi imela neko prihodnost. (Alina, april 2004.)

Osebe s statusom begunca dobijo osebno delovno dovoljenje za nedoločen čas in se lahko vključijo v trg dela pod enakimi pogoji kot ostali državljani Slovenije. Kljub temu je vprašanje, kako priti do zaposlitve, osrednje. Ena izmed ključnih težav, s katero se soočajo begunci pri iskanju zaposlitve, je tesno povezana z (ne)znanjem jezika. Tekoče govorno in pisno znanje slovenskega jezika je namreč neuradni pogoj za večino delovnih mest.

> Zato je zelo pomembno, da se dobro naučimo jezika. Potem imamo izpit in če ga opraviš, dobiš diplomo in tako lahko dobiš tudi državljanstvo. In seveda tudi tako je dobro znati jezik, za službo in tako. (Alina, april 2004.)

Zaradi specifičnih okoliščin, ki so begunce prisilile v beg iz matične države, pogosto nimajo ustreznih dokazil in dokumentov, ki bi potrjevali njihovo stopnjo izobrazbe. Postopki nostrifikacije spričeval in diplom lahko trajajo leta. Beguncem brez dohodkov in drugih prejemkov stroške nostrifikacije krije ministrstvo (Uredba ... 2004). Tara je svoje izkušnje z nostrifikacijo diplome opisala takole:

> Za mojo diplomo je trajalo skoraj eno leto. Za nostrifikacijo ne potrebuješ samo ocene in predmete, ampak tudi število ur. Mož je imel tiste ure, jaz pa nisem imela. Probala sem prek prijateljev, ki smo skupaj študirali, da sem končno dobila spisek z urami. (Tara, april 2004.)

Pri iskanju zaposlitve begunci pogosto naletijo na posredno ali neposredno diskriminacijo na trgu delovne sile. Eden izmed vzrokov za to

je tudi ta, da delodajalci ne poznajo begunske problematike. Pisanje prošenj se lahko vleče v nedogled, zaradi negotovega ekonomskega položaja pa so begunci pripravljeni poprijeti za kakršno koli delo:

> Veste koliko sem jih jaz napisala?! Samo sedemnajst odgovorov sem dobila. Od več kot 150 prošenj. Zdaj me vprašajo, če sprejemam vsako delo. Sprejemam. Pa nič. Pa ne, da sem obupala. Samo ne vem, kam bi še pisala. (Tita, maj 2004.)

Zaradi težav, s katerimi se srečujejo begunci pri vstopu na trg delovne sile, so trije sogovorniki razkrili svoj položaj tudi v medijih, sicer pa se je po mnenju predstavnice NVO večina tistih, ki so našli zaposlitev, pri iskanju oprla na prijatelje in znance:

> Ne poznam primerov, da bi zaposlitev dobili po čisto uradni poti, pri neznani firmi. Večinoma to poteka preko prijateljev, ljudi, ki jih spoznajo v času postopka, tudi prek rojakov. [...] Zavod za zaposlovanje je tukaj čisto bos. (Vanja Dina Dobovičnik, 21. 4. 2004.)

Da so prijatelji tisti, na katere se lahko zaneseš v trenutkih brezupa, poudarja tudi Jul:

> Prijatelji mi pomagajo preživeti. Tudi delam, ampak to ni delo *delo*. Da dobim tri ure dela na teden, ni nič. (Jul, maj 2004.)

Na poti do zaposlitve in s tem samostojnega življenja begunci naletijo na številne ovire. Zaradi težav, ki beguncem omejujejo dostop na trg delovne sile, so se prisiljeni oprijeti tudi dela na črno, o katerem so govorili z rahlo zadržanostjo. Nujnost preživetja s pomočjo različnih strategij se zavedajo tudi predstavniki NVO:

> Bili so problemi, ko je kdo hodil na slovenski jezik, in potem je moral plačati stanovanje in ga potem nekaj časa ni bilo na slovenskem jeziku, ker je pač tisti čas delal. Vse skupaj ne gre. (Predstavnik Slovenske filantropije Franci Zlatar, 21. 4. 2004).

IZOBRAŽEVANJE

Izobraževanje je pomemben dejavnik v procesu družbeno-kulturne integracije, hkrati pa je eno tistih področij, ki spodbuja osebnostni razvoj, krepi socialne stike ter omogoča boljše možnosti pri vstopu posameznika na trg delovne sile.

Obiskovanje osnovne šole je v Sloveniji obvezno za vse otroke ne glede na njihov pravni status. To določa tako Uredba o pravicah in dolžnostih beguncev v RS (2004) kot Zakon o osnovni šoli (2005). Šolski sistem ima pri procesu integracije begunskih otrok zelo pomembno vlogo (gl. Bešter 2003). Otroci so prek šolanja vključeni v življenje večinske družbe, še preden pridobijo status begunca. Tako so prvi, ki se spoprimejo s predsodki družbe, in prvi, ki se vanjo vključijo. Težave je omenil srednješolec Georg, ki je naletel na nestrpnost nekaterih sošolcev. Narobe pa ima osnovnošolka Vanesa po besedah njene mame dobre izkušnje:

> Zelo dobro se razume z učiteljico. In le prvi mesec ni bila še preveč navdušena, potem pa je začela govoriti slovensko in sedaj ji gre zares dobro. [...] Sošolci nimajo problemov s tem, če je ona tujka. Absolutno so jo sprejeli. Hvala bogu, ker sem se na začetku bala, kako se bo počutila v šoli, kako bodo ravnali z njo. In sem jo zato vedno spraševala, če je v šoli vse v redu. Potem mi je enkrat rekla: Ampak, mama, zakaj me vedno sprašuješ, kako je v šoli s sošolci? Nimam problemov z njimi, oni so moji prijatelji. (Alina, april 2004.)

Poleg tega da otroci v šoli pridobivajo nova znanja, tam vsak dan prihajajo v stik z vrstniki, se z njimi spoprijateljijo in se na ta način lažje vključijo v večinsko družbo kot odrasli:

> Pogosto po šoli nekam grejo, ali v kino, ali kolesarit, rolat. Se pogovarjajo po telefonu kar naprej. (Tara, april 2004.)

Čeprav je šolanje brezplačno, je za starše finančno breme. Velik strošek so zlasti učbeniki in ekskurzije. Na tem področju jim je priskočila na pomoč ena od nevladnih organizacij, pomagajo pa si tudi s šolskimi skladi.

> Tudi učbenike ima zastonj, od šole, že od začetka septembra. (Alina, april 2004.)

UČENJE SLOVENSKEGA JEZIKA

Znanje jezika je osnova za integracijo posameznika v družbo, saj je sicer človek izključen iz družbenega življenja. Težave ima pri vsakdanji komunikaciji, še zlasti pri iskanju zaposlitve (Verlič Christensen 2002: 118).

Otroci, ki so vključeni v šolski sistem, nimajo pravice do brezplačnega tečaja slovenščine. Če so dovolj zgodaj vključeni v osnovno šolo, učenje slovenščine ni poseben problem. Zgodi se celo, da želijo govoriti slovensko tudi doma s svojimi družinskimi člani. Na ta način otroci v družinskem okolju delujejo kot most med maternim in slovenskim jezikom:

> Mlajša govori slovensko, ampak ona nama noče prevajati, razume pa vse. Ona ne razume točno razlike med našim in slovenskim jezikom. Če jo na primer vprašam, kaj je »steklenica«, mi ne pove besede v našem jeziku, temveč gre iskat steklenico in mi jo pokaže. (Alina, april 2004.)

Zaradi želje po identifikaciji z vrstniki Ika tudi v družinskem krogu uporablja slovenski jezik.

> Hčerka Ika ima zdaj ta problem, da noče govoriti v svojem jeziku. Dobila je tisti odpor. Tudi doma odgovarja samo v slovenskem jeziku. Noče izstopati in jo je sram v šoli, če pove kakšno besedo z naglasom našega jezika. (Tara, april 2004.)

Problemi nastajajo, ko je kdo vključen že v višji razred osnovne šole oziroma v srednjo šolo. Srednješolcu Georgu učitelji pri večini predmetov sicer tolerirajo slovnične napake, pove njegova mama, pri slovenščini pa naj bi bilo to neizvedljivo.

Odrasli, ki se ne morejo več vključiti v šolski sistem, so upravičeni do brezplačnega tečaja slovenščine, ki se ga lahko udeležijo na jezikovni šoli Palatin, dodatno učno pomoč pri učenju slovenščine daje tudi Slovenska filantropija. Tečaj slovenskega jezika, ki obsega skupaj 300 ur (štirikrat po štiri ure na teden), je za begunce obvezen in se izvaja v obdobju šestih mesecev od dneva pridobitve statusa begunca. Ko sta Tara in njen mož prišla v Slovenijo, organiziranega tečaja še ni bilo, zato sta se slovenskega jezika naučila sama.

> Že od samega začetka sem mnenja, da če živiš v državi in imaš namen tukaj ostati, moraš znati ta jezik. Sami smo se učili, nismo šli na tečaj, sama prek učbenikov [...]. V roku enega leta smo se naučili jezika. Takrat nismo imeli možnosti jezikovnega tečaja. Takrat so slovenski jezik učili le prostovoljci in prostovoljke na Slovenski filantropiji. Rada bi šla na tečaj, da bi bolj pravilno govorila in izboljšala svojo slovenščino. A pravijo, da če sem že naredila izpit slovenskega jezika, da mi ne pripada. (Tara, april 2004.)

Sogovorniki so s tečajem zadovoljni, obenem pa poudarjajo tudi njegov pomen. Posameznik, ki govori in razume jezik družbe, v kateri se znajde, ima prav gotovo boljše možnosti za uspešno integracijo, tudi zato, ker jezikovne spretnosti močno olajšajo urejanje pravnih zadev na različnih uradih.

> Ja, definitivno je tečaj moj glavni vir znanja slovenščine. Potem ko sem začela hoditi na tečaj, sem tudi začela govoriti. Prej sem govorila le angleško. (Alina, april 2004.)

Nekateri begunci poudarjajo, da se slovenščine lažje naučijo tisti, ki so prišli iz slovansko govorečih držav in predlagajo, da bi bil za ostale tečaj obsežnejši. Podobno meni tudi Nina Bradić, ki ima dolgoletne izkušnje s poučevanjem slovenskega jezika:

> Ker oni mene ne morejo dojeti, če naredim dvesto besed na teden. Kdaj se jih bodo pa naučili? In potem samo šibam dalje. Oni so potem čisto zmešani od te snovi« (Nina Bradić, 19. 4. 2004).

ZDRAVSTVO

Begunci so bili v času bega iz matične države izpostavljeni različnim stresnim situacijam. Ob pridobitvi statusa, ko postanejo upravičeni do osnovnega zdravstvenega zavarovanja, je tako njihovo zdravstveno stanje posledica negotovega preteklega obdobja. Tudi če so sogovorniki omenjali zdravstvene probleme in težave na področju duševnega zdravja, ni nujno, da so zaradi tega vselej iskali pomoč zdravnikov ali drugih strokovnjakov:

V celem življenju sem rabil enkrat zdravnika. Ne spim, sanjam samo o duhu, o duši. Vojna. Ne ješ hrano, puške, bombe. Grozno. (Jul, maj 2004.)

Tisti, ki so se morali izseliti iz matične države, so podvrženi velikim pritiskom, tako zaradi razmer v domači državi kot tudi zaradi prihoda v popolnoma novo okolje. Največkrat se ta stres po prihodu v nov kraj kaže kot izolacija, brezup in občutek negotovosti. Pogosto so soočeni ne le s spremembo jezika in kulture, ampak tudi s sovražnostjo in brezbrižnostjo večinske populacije (Helman 1996: 309).

Vprašanje zdravja beguncev zajema tudi pravni vidik oziroma pravico do zdravstvenega zavarovanja. Begunci so upravičeni do zdravstvenega varstva v skladu s predpisi, ki urejajo zdravstveno varstvo in zdravstveno zavarovanje (Uredba ... 2004). Vendar zakon o zdravstvenem zavarovanju in zdravstvenem varstvu ni v skladu z ženevsko konvencijo. Pogoji na področju zdravstva za begunce namreč niso izenačeni s pogoji, ki jih imajo drugi tujci z dovoljenjem za stalno bivanje v Sloveniji. V praksi se to kaže tako, da imajo begunci namesto zdravstvene izkaznice potrdilo, ki dokazuje, da je plačnik njihovega zdravstvenega zavarovanja ministrstvo za notranje zadeve (Glavič *et al.* 2004: 18). Glavni problem za begunce, ki obiščejo zdravstveni dom, je po njihovih besedah ta, da zdravstveni delavci ne poznajo begunskega statusa in pripadajočih pravic. To kažejo interakcije med zdravstvenimi delavci in begunci, ko ti pridejo v zdravstveni dom. Največkrat se pokaže, da osebje zdravstvenega doma ne pozna potrdila ministrstva za notranje zadeve, ki ga imajo begunci.

Bistvena težava v zdravstvu je to, da nimamo enakih pravic kot ostali prebivalci Slovenije. S statusom begunca bi morali pridobiti tudi te pravice. Radi bi dobili zdravstvene kartice, ki so bolj praktične oziroma se jih sestre ne ustrašijo že od daleč, tako kot se zdaj potrdila [...]. Zdravstveni uslužbenci tega potrdila večinoma ne poznajo in telefonirajo na socialno službo in preverijo. Glasno sprašujejo druge, če kaj vedo o tem, tako da nam je pogosto nerodno, ker vsi v čakalnici to slišijo. (Selena, maj 2004.)

Zgodilo se je tudi, da sta zdravnik in medicinska sestra spraševala ostale paciente v čakalnici, ali kaj vedo o osebah s statusom begunca. Na ta način sta spravila v zadrego pacienta, ki je bil deležen vprašanj o svojem zdravju vpričo vseh v čakalnici:

Enkrat grem na Vič v dom k zdravniku. Zdravnik pride ven. Rečem, ne morem pred ljudmi. Gre medicinska sestra, imam papirje od urada za tri mesece zavarovanje. Tam sedi petdeset ljudi. [Zdravnik vpraša:] Kaj je narobe s tabo? Rečem: gremo noter, mene boli, ne morem tukaj. Ne, reče, kako govoriš? Do you speak English? Ne, rečem, razumem slovensko. Gremo noter, rečem trikrat. Če me kaj boli, nočem pred drugimi o tem govoriti. Zdravnik je samo govoril, me ni spustil noter. (Jul, april 2004).

Nekateri informatorji so povedali, da so zaradi nepoznavanja njihovih papirjev dolgo čakali v čakalnici in se prerekali, da so sploh smeli k zdravniku. Imeli so tudi izkušnjo, da so jih poslali v Azilni dom, ki sploh nima zdravnika, ali pa so zaradi istega problema morali priti tudi do po trikrat.

Enkrat sem bil bolan. Zob me je bolel. Sem šel v Šiško v bolnišnico. In tam je bilo grozno. Nimajo informacij o naših papirjih. Vprašam, če lahko dobim doktorja. Gleda papirje in pravi, da na te papirje ne more. Da moram v Azilni dom. (Hakan, maj 2004.)

Drugi veliki problem, s katerim so se morali soočiti naši sogovorniki, je jezikovna pregrada. Z zdravniki so se največkrat pogovarjali po angleško ali srbsko oz. hrvaško, ker je bilo njihovo znanje slovenščine na začetku še dokaj omejeno.

Posledica nenavadnih dokumentov, omejenega osnovnega zdravstvenega zavarovanja in slabe jezikovne komunikacije je ta, da ne gredo k zdravniku, če to ni zares neizbežno. Zaradi nepoznavanja pravic beguncev se podobni problemi (nedostopnost zdravil) pojavijo tudi v nekaterih lekarnah.

SKLEPNE MISLI

Večkrat lačen zaspim. Ampak tiho. (Jul, maj 2004.)

Svet v katerem danes vsi živimo, je plavajoč teritorij, na katerem se krhki posamezniki soočajo s porazno stvarnostjo. (Maffesoli v Bauman 2002: 263.)

V našem primeru so »krhki posamezniki« begunci, ki so morali zapustiti svoje domove. V Sloveniji naletijo na toge birokratske postopke pri pridobivanju potrebnih dokumentov, neinformiranost uradnikov in zdravstvenih delavcev o njihovem statusu in navsezadnje s ksenofobičnimi odzivi. Tako so pravna določila bolj črka na papirju; ni natančno opredeljeno, kdo in na kakšen način jih bo realiziral, ali pa tisti, ki bi jih morali realizirati, ne prepoznajo svoje odgovornosti.

Pri izhodu iz začaranega kroga, ki se prične z iskanjem stanovanja, prijavo bivanja, iskanjem službe in preseganjem jezikovnih pregrad, so nekateri begunci svoje probleme predstavili v medijih, mnogi pa se pri urejanju življenja v Sloveniji opirajo na svoje socialne mreže, če jih seveda imajo.

Več ljudi, kot pozna begunec in mu lahko pomagajo, lažje mu je. Tisti, ki nima socialnih mrež, je povsem odvisen od institucij. (Vanja Dina Dobovičnik, 21. 4. 2004.)

Mehčanje družbenih ločnic med priseljenci in večinsko družbo je temelj uspešne integracijske politike, saj bi moralo biti »vključevanje imigrantov v 'novo družbo' praksa, ki ne zadeva zgolj skupin imigrantov, temveč gre za skupni družbeni projekt, v katerem vse strani pridobivajo« (Zavratnik Zimic 2003: 1147).

Pri integraciji, ki je dvosmeren proces, igra pomembno vlogo civilna družba, zlasti nevladne organizacije, verske skupnosti, kulturna društva in mediji. Mediji lahko veliko pripomorejo k ozaveščanju prebivalstva o življenju beguncev in njihovem vključevanju v novo okolje. Po drugi strani pa je treba tudi samim priseljencem zagotoviti ustrezne informacije o družbi sprejema in njeni kulturi.

LITERATURA

BAUMAN, Zygmunt (2002), *Tekoča moderna*. Ljubljana: Založba /*cf..

BEŠTER, Romana (2002), Politike vključevanja priseljencev v večinsko družbo. V: PAJNIK, Mojca, ZAVRATNIK ZIMIC, Simona (ur.), *Migracije - globalizacija - Evropska unija*. Ljubljana: Mirovni inštitut (83-123).

Dogovor o politiki plač v zasebnem sektorju v obdobju 2004-2005 (2004). *Uradni list RS*, št. 55/2004.

DOLINAR, Katja, KORUN, Maja, LAZAR, Tina, MEDLE, Bojana, ŠRIBAR JUVANČIČ, Luna (2004), *»Zakaj nimajo ljudje informacij o nas? Moraš vse povedat, ves čas moraš razlagat.«: Integracija - Primeri izkušenj beguncev v Sloveniji*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo (seminarska naloga).

ECRE (2002), *Stališče o integraciji beguncev v Evropi*. Prevod D. Sedlak, D. Premelč. London, Bruselj: European Council on Refugees and Exiles.

GLAVIČ, Tina, LUKAVAČKIĆ, Laura, SKALE, Tanja (2004), *Integracijska politika in programi v Sloveniji: Pregled sedanjega stanja in praks*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo (seminarska naloga).

HELMAN, Cecil G. (1996), *Culture, Health and Ilness: An Introduction for Health Professionals*. Oxford, Boston, Johannesburg, Melboume, New Delhi, Singapure: Buttemourt-Heinemann (3. izdaja).

Nacionalni stanovanjski program (2000). *Uradni list RS*, 43/2000.

STUBBS, Paul (1996), Creative negotiations: Concepts and practice of integration of refugees, displaced people and local communities in Croatia. V: JAMBREŠIĆ KIRI, Renata, POVERZANOVIĆ, Maja (ur.), *War, Exile and Everyday Life*. Zagreb: Institute of Ethnology and Folklore Research (31-40).

STUDEN, Andrej (1995), *Stanovati v Ljubljani*. Ljubljana: Institutum studiorum humanitatis.

Uredba o pravicah in dolžnostih beguncev v Republiki Sloveniji (2004). *Uradni list RS*, 33/2004.

Uredba o uresničevanju pravic tujcev, ki jim je bil priznan status begunca (1996). *Uradni list RS*, 44/1996.

VERLIČ CHRISTENSEN, Barbara (2002), *Evropa v precepu med svobodo in omejitvami migracij*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Zakon o osnovni šoli (2005). *Uradni list RS*, 23/2005.
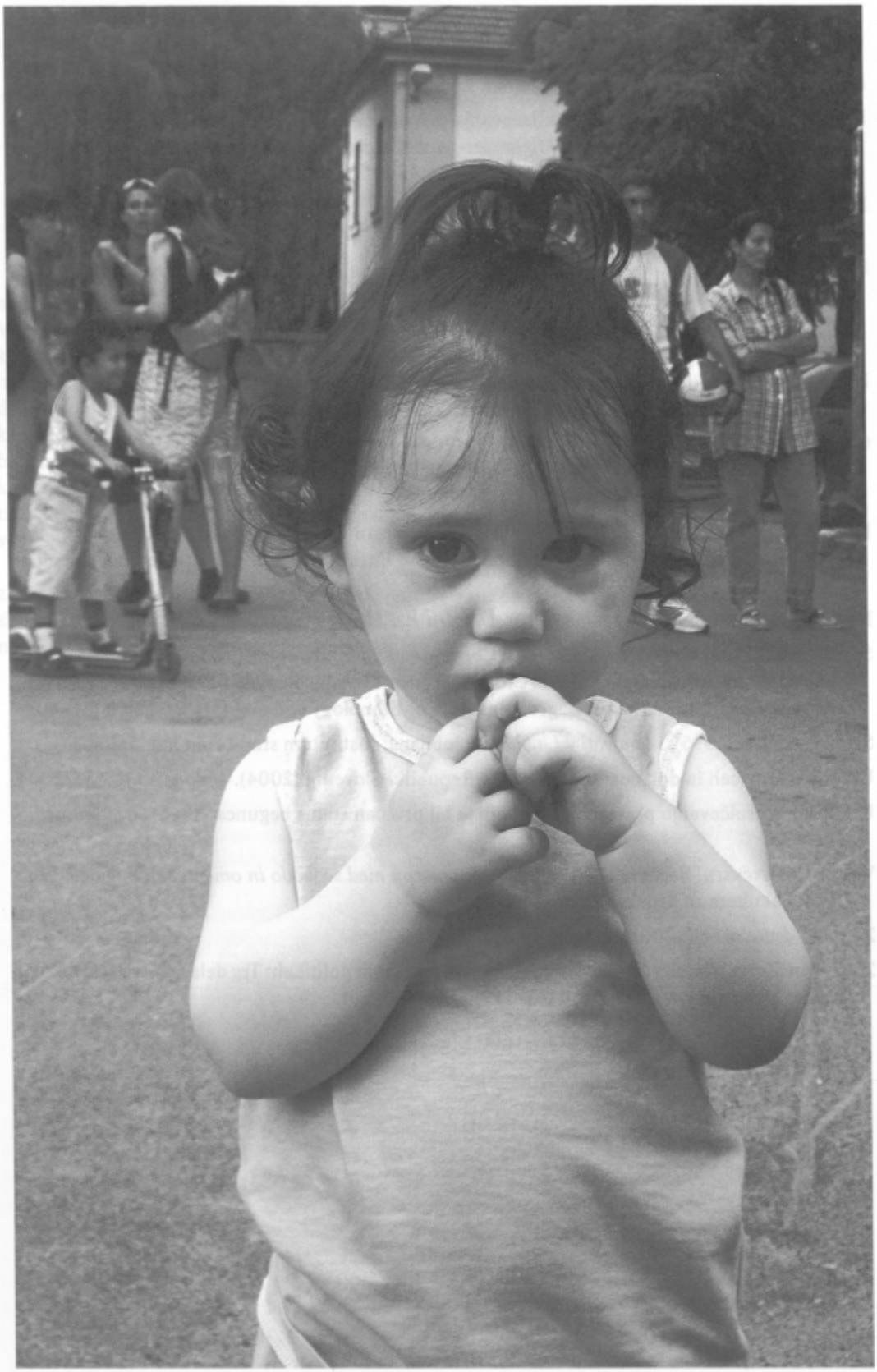
ZAVRATNIK ZIMIC, Simona (2003), Etika skrbi v migracijskih politikah: Trg dela vs. »trg« človekovih pravic. *Teorija in praksa*, 40, 6: 1143-1154.